

4. Тищенко В. В. Корыстно-насильственные преступления: криминалистический анализ: Монография. — О.: Юрид. л-ра, 2002.
5. Баркар А. А. Некоторые элементы криминалистической характеристики разбоев, совершенных на автомобильном транспорте // Сучасні проблеми, тенденції і перспективи розвитку криміналістики та судової експертизи: Матеріали наук.-практ. конф. / Харк. нац. ун-т внутр. справ. — Х., 2007.

Анотація

Баркар О. А. До питання про елементи криміналістичної характеристики розбоїв, що вчиняються на автомобільному транспорті. — Стаття.

Проаналізовано елементні складові криміналістичної характеристики розбоїв, що вчиняються на автомобільному транспорті. Запропонована класифікація цього злочину, розглянуто специфічні характеристики кожного виду.

Ключові слова: криміналістика, криміналістична характеристика злочину, розбійні напади, автомобільний транспорт, спосіб вчинення, особа злочинця, організована злочинна група.

Summary

Barkar O. A. To be Question About the Elements of Criminalistics Analysis of the Robberies Which are Committed to Driving Vehicles. — Article.

Throughout history this type of crime existed, exist and will exist in future, as will always be those members of society who for various reasons, will try to enrich themselves at the expense of others. One way of illicit enrichment is a robbery, that are committed to driving vehicles. The urgency and severity of the problem lies in the need for its special, fundamental development. First of all, this is due to the increasing number of crimes committed against the drivers of vehicles, reducing the total level of disclosure, including that workers are not provided with practical research-grounded recommendations for disclosure of crimes on the basis of obtaining and implementing this information to commit a crime .

Keywords: criminalistics, criminalistic characteristic, armed assaults, motor transport, a way of fulfilment, the person of the criminal, the organized criminal group.

УДК 343.144

С. В. Томир

ДОПИТ ПІДОЗРЮВАНОГО ТА ОБВИНУВАЧЕНОГО ЗА УЧАСТЮ ЗАХИСНИКА: ПРОЦЕСУАЛЬНІ ТА ТАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ

У науці кримінального процесу та проектах КПК України важлива роль відводиться захиснику та його участі у провадженні слідчих дій.

Як свідчить дослідження наукових робіт вітчизняних та зарубіжних науковців-процесуалістів, основна увага в юридичній літературі все активніше приділяється необхідності розширення повноважень захисника у процесі доказування, переліку засобів, які він може використовувати з метою захисту інтересів підозрюваного та обвинуваченого. До основних з них включають вилучення документів, опитування осіб (Є. О. Карякін, М. А. Маркуш, Г. Алейніков, В. О. Попелюшко) [4, 57; 9, 108; 1, 102–103; 10, 177], консультації спеціалістів, участь у слідчих діях та навіть можливість самостійно проводити такі слідчі дії, як огляд місця події (Т. В. Варфоломеева, І. М. Доронін) [3, 102;

2, 15–16], огляд предметів і документів, допит свідків за їх згодою (В. М. Тертишник) [12, 281] та ін.

Поряд з цим рекомендації вказаних науковців у своїй більшості лише в загальному пояснюють та обґрунтовують необхідність та доцільність надання захиснику тих чи інших повноважень з метою забезпечення його реальної участі у доказуванні на досудовому слідстві. На нашу думку, недостатньо дослідженими залишаються тактичні проблеми провадження тих слідчих дій, у яких можлива чи обов'язкова участь захисника, коло його повноважень під час їх провадження. Провідне місце серед таких дій посідає допит підозрюваного та обвинуваченого.

Враховуючи зазначене, у даній статті розкриваються основні тактичні та процесуальні особливості провадження слідчим допиту підозрюваного та обвинуваченого за участю захисника на стадії досудового слідства. Для досягнення вказаної мети необхідно: з'ясувати процесуальні аспекти участі захисника у провадженні допиту підозрюваного та обвинуваченого; проаналізувати особливості організації провадження допиту за участю захисника на основних його стадіях; окреслити колізії чинного законодавства, що регулює умови та порядок провадження допиту, та практики його застосування; запропонувати способи удосконалення правового регулювання здійснення допиту підозрюваного та обвинуваченого у чинному КПК України та його проєкті, як засобу доказування у кримінальних справах; визначити основні практичні рекомендації з послідовності дій слідчого та захисника щодо впливу на допитуваного для вирішення завдань допиту.

З метою комплексного дослідження вказаного питання важливе значення має аналіз допиту з точки зору його поділу на окремі стадії: підготовчу, основну (власне сам допит) та заключну, яка полягає у фіксації його результатів.

Організація допиту за участю захисника має свою специфіку на всіх стадіях провадження даної слідчої дії.

На підготовчій стадії до основних засобів, яких повинен вживати слідчий з метою гарантування захисникові повне здійснення його права на участь в допиті, належать своєчасне інформування про час і місце допиту, коректування часу проведення допиту з урахуванням можливостей захисника. Сприятим цьому буде ознайомлення захисника з графіком проведення слідчих дій у кримінальній справі. Результати ознайомлення з таким графіком варто було б відображати в спеціальному протоколі, який підписувався б слідчим і захисником. У цьому документі повинно вказуватись, чи бажає захисник брати участь у слідчих діях і в яких саме.

У зв'язку з цим заслуговує на увагу і точка зору А. П. Лобанова та М. О. Сильнова, які пропонують передбачити в КПК правило, що зобов'язує слідчого повідомляти захисника про намір провести конкретну слідчу дію з його підзахисним в певний час і у визначеному місці [8, 23; 11, 194].

Слідчий, як особа, яка відповідає за розслідування і його результати, зобов'язаний належним чином організувати допит. Більше того, він повинен керувати процесом провадження цієї слідчої дії.

У зв'язку з цим дуже важлива підготовка до допиту, ретельна розробка його плану. Автори монографії «Особливості попереднього розслідування злочинів, здійснюваного за участю захисника», на наш погляд, справедливо виходять з можливості попередньої координації планів, запитань захисника і слідчого, що підлягають з'ясуванню, посиляючись на ту обставину, що, отримуючи з різних джерел інформацію про дії обвинуваченого, його роль у вчиненні злочину, про особливості його характеру, темперамент, захисник може просити слідчого пред'явити додатково, наприклад, ті або інші докази, а також з урахуванням стану і особистісних особливостей допитуваного він може просити слідчого не ставити його підзахисному запитань певного характеру або не пов'язаних із розслідуваним злочином [7, 34–35, 41].

До початку допиту слідчий відповідно до вимог закону зобов'язаний роз'яснювати обвинуваченому його права і звернути увагу на те, що той має право взагалі відмовитися від давання показань (ст. 43 КПК) [6]. З тактичних міркувань, можливість роз'яснити обвинуваченому його права більш доцільно надати захисникові. Такий підхід сприятиме формуванню в обвинуваченого позитивної настанови щодо слідчого, сприяти нейтралізації конфліктної ситуації, якщо вона є потенційно можливою.

Від створення ділової і безконфліктної обстановки на допиті, що ґрунтується на дотриманні учасниками процесу їх прав і законних інтересів, багато в чому залежить обсяг інформації, яку розраховує отримати слідчий.

Разом з тим слідчому під час вибору тактичних прийомів допиту обвинуваченого за участю захисника рекомендується враховувати можливу іноді недобросовісну поведінку захисника, його прагнення подати обставини справи у спотвореному вигляді. У зв'язку з цим особливого значення набуває чітке дотримання порядку допиту, передбаченого в ст. 143 КПК України, що дозволить уникнути неконтрольованого слідчим впливу захисника на обвинуваченого. Цю обставину важливо підкреслити у зв'язку з відсутністю у ст. 48 КПК, яка регулює обов'язки і права захисника, положення, яке б регулювало порядок постановки захисником запитань своєму підзахисному. Пункт 4 ч. 2 ст. 48 КПК містить вказівку про можливість захисника лише бути присутнім на допитах підозрюваного, обвинуваченого та при виконанні інших слідчих дій, виконуваних з їх участю або за їх клопотанням чи клопотанням самого захисника, а при виконанні інших слідчих дій — з дозволу дізнавача, слідчого, однак не вказує про можливість вчинення будь-яких активних дій, спрямованих на доказування обставин причетності чи непричетності свого підзахисного до злочину, у вчиненні якого його підзахисний підозрюється чи обвинувачується.

Таке право захиснику, на відміну від чинного КПК, надає проект КПК України (п. 4 ч. 2 ст. 55) [5]. Причому, як видно зі змісту цієї статті проекту КПК, будь-якого дозволу на постановку таких питань захисником від слідчого не вимагається.

Таку позицію законодавця можна визнати цілком виправданою з процесуальної точки зору і неприйнятною у криміналістичному її аспекті, оскільки фактично означає право захисника поставити запитання у будь-який момент

допиту (після вільної розповіді обвинуваченого), що створює певні складності для слідчого, оскільки несвоєчасно поставлені запитання здатні порушити логічну структуру допиту, перешкодити застосуванню слідчим тактичних прийомів.

Подібна форма поведінки захисника є однією з форм протидії розслідування.

Яскравим прикладом цього може стати така ситуація: під час допиту обвинуваченого у вчиненні посадового злочину атмосфера в кабінеті слідчого була сприятливою. Обвинувачений відповідав на запитання слідчого, але коли слідчий почав ставити запитання, спрямовані на деталізацію показань обвинуваченого в частині вчиненого ним злочину, захисник починає наполегливо своїми запитаннями і репліками коректувати відповіді свого підзахисного, тим самим відволікаючи його і перешкоджаючи нормальному порядку проведення слідчої дії та руйнуючи психологічний контакт між слідчим та обвинуваченим. Останній починає нервувати, перестає відверто відповідати на поставлені запитання, показання стають заплутаними та суперечливими. Найбільш оптимальний вихід з такої ситуації — це переривання та відкладення допиту.

Враховуючи зазначене, на нашу думку, право першим ставити запитання належить слідчому, оскільки він є керівником даної слідчої дії, а захисник лише в ній бере участь. Тому слідчий у всіх випадках повинен зняти несвоєчасно поставлене захисником запитання, наприклад в ході вільної розповіді, і запропонувати захисникові поставити його повторно після постановки слідчим уточнюючих запитань.

У зв'язку з цим, на нашу думку, достатньо дієвим у цьому плані могло б стати положення КПК щодо права слідчого відвести запитання, поставлене захисником під час провадження слідчої дії, перш за все, під час здійснення допиту, з обов'язковим занесенням цих запитань у протокол даної слідчої дії.

Вимагає більш детального обґрунтування також і позиція щодо підстав, з яких те або інше запитання може бути відведене.

Основна вимога, яка одночасно є гарантією законності дій слідчого, є зазначення підстав відведення запитання захисника у протоколі слідчої дії.

Щодо самих запитань, які підлягають відведенню, на нашу думку, це, перш за все, навідні запитання, що містять невідому допитуваному інформацію, в яких дається характеристика предмета допиту або міститься коло можливих відповідей.

У той же час слідчий не має права відхилити запитання захисника, спрямовані на встановлення обставин справи. Слідчий повинен мати на увазі, що у випадку, якщо він неправомірно знімає запитання захисника, останній може відповідно до закону наполягати на внесенні їх в протокол допиту, подати скаргу прокуророві або заявити відвід слідчому, якщо для цього є достатні підстави.

Тактика проведення допиту за участю захисника багато в чому залежить від багатьох чинників: слідчої ситуації на момент допиту, психологічних особливостей учасників цієї слідчої дії, особи обвинуваченого, обсягу доказів, що є у розпорядженні слідства, та ін.

Найбільш актуальними є проблеми тактики допиту в умовах конфліктних ситуацій, що характеризуються, як правило, або даванням обвинуваченим помилкових показань, або відмовою від давання показань. Допомогти в їх нейтралізації може захисник шляхом роз'яснення підзахисному малоефективності та неконструктивності такої лінії поведінки. Слідчий же зі свого боку може перервати допит, надавши захисникові і його підзахисному можливість обговорити ситуацію, що склалася, наодинці, хоча при цьому слідчий повинен обов'язково враховувати і можливість настання негативних наслідків. Наприклад, у процесі такої перерви адвокат може уточнити з обвинуваченим позицію захисту, засновану на помилковій версії.

Якщо слідчий має у своєму розпорядженні дані про те, що захисник впливає на обвинуваченого, недобросовісно використовує свої можливості мати необмежені побачення зі своїм підзахисним, то тут мова повинна йти не про використання тактичних прийомів, а про застосування відносно такого захисника дисциплінарних заходів.

З іншого боку, слідчий не повинен формувати у своїй свідомості упереджене ставлення до обвинуваченого і захисника, як до осіб, які перешкоджають встановленню істини у справі. За справедливим твердженням авторів монографії «Особливості попереднього розслідування злочинів, здійснюваного за участю захисника» недооцінка позиції обвинуваченого і його захисника, ставлення до їх пояснень як до засобу уникнення відповідальності веде до апріорного відхилення їх клопотань, представлених ними доказів. Тим часом слідчий повинен у думках відтворювати весь хід міркувань обвинуваченого і його захисника, проаналізувати під цим кутом зору свою власну версію, що допомагає знайти недоліки як в першій, так і в другій, усунути виникаючі суперечності [7, 41]. Зібрані слідчим докази повинні усувати будь-які сумніви в обґрунтованості зроблених ним висновків про винність або невинність його підслідного.

Отже, необхідно зазначити, що в цілому присутність та активна участь захисника під час провадження допиту з процесуальної точки зору є не просто прийнятною, а й необхідною, оскільки виступає додатковою гарантією забезпечення прав підозрюваного та обвинуваченого на досудовому слідстві, підвищує доказове значення показань вказаних осіб під час судового розгляду кримінальної справи, усуває можливість захисника та його підзахисного апелювати до суду про виключення показань з числа допустимих доказів через незаконність їх отримання чи з будь-яких інших підстав.

Однак для криміналістики такий стан речей має, на нашу думку, негативне значення, оскільки в умовах провадження вербальної процесуальної дії з участю захисника стають нереалізованими прийоми психологічного впливу, які протягом десятиліть розроблялись та впроваджувались у практику розкриття та розслідування злочинів.

Література

1. Алейников Г. Про надання права самостійної діяльності адвоката-захисника по збиранню доказів у кримінальному процесі України // Право України. — 2002. — № 10. — С. 100–105.

2. Варфоломеева Т. В. Криминалистика и профессиональная деятельность защитника. — К.: Вища шк., 1987. — 151 с.
3. Дорош І. М. Документи як вид доказів у кримінальному процесі України: Монографія. — К.: Вид. Паливода А. В., 2006. — 144 с.
4. Карякин Е. А. Реализация принципа состязательности в уголовном судопроизводстве (вопросы теории и практики): Монография. — Орелбург: ГОУ ОГУ, 2005. — 98 с.
5. Кримінально-процесуальний кодекс України (проект), зареєстрований у ВРУ 18 листопада 2005 року (р/п 3456-д) // <http://www.rada.gov.ua>.
6. Кримінально-процесуальний кодекс України: Затв. Законом від 28.12.60 р. // <http://www.rada.gov.ua>.
7. Леви А. А., Якубович П. А., Батищева Л. В., Копах Е. И. Особенности предварительного расследования преступлений, осуществляемого с участием защитника: Метод. пособие. — М., 1993. — 48 с.
8. Лобанов А. П. Правовые и организационные аспекты отношения следователя и лица, производящего дознание, с адвокатом — защитником: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. — М., 1992. — 26 с.
9. Маркуш М. А. Принцип змагальності в кримінальному процесі України: Монографія. — Х.: Вид. СПД ФО Вапнярчук П. М., 2007. — 208 с.
10. Попелюшко В. О. Предмет захисту та його доказування в кримінальній справі: Монографія. — К.: Прецедент, 2005. — 232 с.
11. Сильнов М. А. Допрос как средство процессуального доказывания на предварительном следствии: Дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 — уголовный процесс, криминалистика, теория оперативно-розыскной деятельности. — М., 1997. — 226 с.
12. Тертишник В. М. Кримінально-процесуальне право України: Підручник. — К.: А.С.К., 2003. — 1120 с.

Анотація

Томин С. В. Допит підозрюваного та обвинуваченого за участю захисника: процесуальні та тактичні проблеми. — Стаття.

У статті обгрунтовується, що присутність та активна участь захисника під час провадження допиту з процесуальної точки зору є не просто прийнятною, а й необхідною, оскільки виступає додатковою гарантією забезпечення прав підозрюваного та обвинуваченого на досудовому слідстві, підвищує доказове значення показань вказаних осіб під час судового розгляду кримінальної справи, усуває можливість захисника та його підзахисного апелювати до суду про виключення показань з числа допустимих доказів через незаконність їх отримання чи з будь-яких інших підстав.

Ключові слова: кримінальний процес, функції захисника, права підозрюваного та обвинуваченого, адвокатська деонтологія.

Summary

Tomyn S. V. Interrogation of suspected and defendant with participation of defender: judicial and tactical problems. — Article.

In the article grounded, that presence and activity of defender during realization of interrogation from the judicial point of view is not simple acceptable, but also necessary, as comes forward the additional guarantee of providing of rights suspected and defendant on pre-trial investigation, promotes the evidential value of testimonies of the indicated persons during the judicial trial of criminal case, removes possibility of defender and him client to appeal in a court about the exception of testimonies from a number possible proofs through unlegality of their receipt, whether from any other grounds.

Keywords: criminal process, defender functions, rights of suspected and defendant, advocate deontology.